

El temps passa
i l'escriptura
evoluciona

6000 AC

3150 AC

3100 AC

1000 AC

800 AC

750 AC

600 AC

105 DC

500 DC

1440 DC

1808 DC

1944 DC

Direcció creativa: M. Joana Virgili Gasol
Direcció d'art: Josep Serra Valls
Edita: Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona
Any d'edició: 2022
Dibuixos: Hugo Prades
Correcció: Ramon Vidal Muntané
Dipòsit Legal: T-1133-2021

Impressió: Novagràfic

**El temps passa
i l'escriptura
evoluciona**

Del pergamí al núvol

Parlem de documents i arxius

Què és un arxiu?

El terme arxiu té tres accepcions:

1. És el conjunt de documents produïts i rebuts per una persona o organisme en l'exercici de les seves activitats i conservats pel seu valor administratiu, jurídic, d'investigació o d'informació.
2. La institució o organisme responsable de la custòdia, gestió, descripció, conservació i difusió dels fons documentals.
3. Edifici o dipòsit, en el qual els documents han estat instal·lats per a la seva conservació i consulta.

L'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona

El cardenal Francesc d'Assís Vidal i Barraquer va crear el 9 de febrer de 1920 l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona (AHAT), amb la intenció de concentrar-hi i guardar-hi el fons documental de l'Arxidiòcesi i evitar així la pèrdua de documentació, assegurar-ne la conservació i facilitar-hi l'accés.

Des d'aleshores, després d'un llarg període de penúries, l'Arxiu ha assolit un alt nivell qualitatiu: ha millorat les seves instal·lacions, ha incorporat nova documentació, l'ha inventariat i catalogat, i la digitalització dels fons documentals ha permès l'accés universal a bona part d'aquests a través de la seva web.

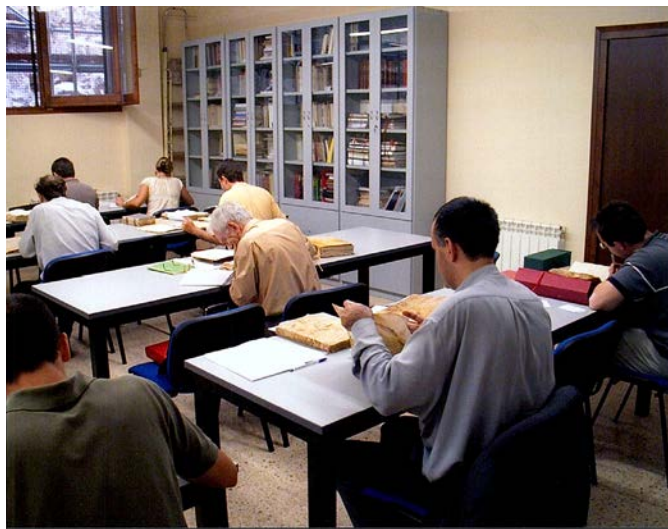
Què hi trobarem a l'Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona?

- El fons de l'AHAT el componen principalment la documentació històrica generada pels arquebisbes i la seva cúria episcopal, les parròquies, els organismes o entitats d'església, com per exemples les confraries, i conserva fons personals, tant de preveres com de laics, que abasten des del segle XI fins al segle XX.

Quines són les funcions de l'Arxiu?

- Les funcions principals d'un arxiu són les d'ingressar o recollir, conservar i catalogar els fons documentals per tal de posar-los a l'abast dels investigadors i de la ciutadania en general.
- Aquestes funcions cerquen assolir l'objectiu principal dels arxius, que és el de preservar i comunicar el patrimoni documental que els ha estat encomanat. L'arxiver, amb la col·laboració d'altres professionals, és el tècnic encarregat de dur-ho a terme.

Qui pot venir a l'Arxiu?

- Totes les persones que estiguin interessades en la consulta del seu fons.
- Els arxius permeten l'accés i faciliten la difusió dels seus documents (una vegada han estat descrits i instal·lats) als investigadors, les institucions i les persones particulars.

Comencem!

El document que aporteu conté informació sobre un fet concret. Us proposem fer una primera tasca de classificació i recerca, del vostre document, mitjançant la fitxa següent:

J. A. D-40. TARRAGONA.—Catedral.
Coro y Altar Mayor

CONSTRUCCIÓN Y REPARACIÓN
DE TODA CLASE DE
OBRAS DE ALBAÑILERÍA

Platallonga 8 de Març de 1935.

OLEGARIO PELLICER

PLAZA, N.º 3

Sp. D. Antoni Antoni Ressen Debe:

IMPRESA VALLVERDÚ.—REUS

MES	DÍA	PRECIO	PESETAS	CTS.
		Reparación en la iglesia		
		porroquia de esta villa por los		
		superfletes del remolque del 2 de		
		marzo de este año		
		por los tipos		
		80		
		por cuatro parrillas de hierro y parrilla		
		22		
		por cemento a base de arena		
		12		
		por arreglo de carpintería		
		20		
		Iglesia		
		total		
		184		

Recibi
Olegario Pellicer

Document núm.

Tipus de document:

Diari ☐ Carta personal ☐ Factura ☐

Rebut ☐ Acta notarial ☐ Altres ☐

Data del document:

Procedència:

Localització (ciutat, barri...):

.....

Autoria del document:

Llengua amb en què està escrit:

Tipus de grafia:

Manuscrit ☐ Mecanografiat ☐

Informatitzat ☐ Altres ☐

Tema principal:

.....

Finalitat del document:

.....

.....

Destinatari:

.....

Breu síntesi del document:

.....

.....

.....

Paraules clau:

.....

Els orígens de l'escriptura

L'home, com a ésser sociable que és, sempre ha tingut necessitat de comunicar-se, primer amb el llenguatge oral i més tard amb l'escrit.

Fa uns cinc mil anys els homes van fer els primers intents de comunicació entre si, més enllà de l'ús habitual del llenguatge, per motius socials, econòmics —deixar constància de les transaccions econòmiques— o religiosos.

Parlem de la protohistòria de l'escriptura, és a dir, dels primers signes gràfics. Hi ha tres tipus principals d'escriptura:

- **Pictogràfica.** Els conceptes s'expressen per mitjà d'un sol signe que representa objectes i éssers, com ara un sol, un lleó, etc. Més tard els pictogrames representen una idea (ideogrames): mirant el sol llegim *dia*, i mirant el lleó llegim *força*. Més endavant alguns dibuixos van convertir-se en signes que representaven sons, és a dir, fonogrames. L'escriptura jeroglífica era parcialment alfabètica, però les paraules no estaven separades i no hi havia ni majúscules ni vocals.
- **Sil·làbica.** Cada signe correspon a una síl·laba. És el cas de l'escriptura cuneïforme.
- **Alfabètica.** Cada signe correspon a un so de la llengua parlada. És el cas dels alfabetes llatí, hebreu o àrab.

Procés de fabricació d'un còdex

La realització d'un còdex era un treball conjunt de moltes persones, i cadascuna s'encarregava d'una feina diferent.

L'ordre en què intervenien era el següent:

Qui és qui?

Col·loca el nom de l'ofici que li correspongui.

Era l'encarregat d'enquadernar els llibres i folrar-los amb dues tapes de fusta cobertes amb cuir.

Guardava els llibres a l'armari de la biblioteca i decidia quins eren els que s'havien de copiar.

Decidia el pergamí que s'havia de comprar i delimitava en cada pàgina l'espai que havien d'ocupar l'escriptura i les imatges.

Copiava a mà els escrits dels llibres en pergamí amb una ploma d'au i tinta negra. També se'n deia *amanuense*.

Dibuixava i pintava les il·lustracions i els elements decoratius dels manuscrits, i després hi aplicava la tècnica del daurat.

Vigilava que la còpia no tingués errors. Si en veia algun, l'esborrava i el raspava i tornava a escriure el text correctament.

Feia les rúbriques, és a dir, les lletres inicials d'un paràgraf amb tinta vermella.

Suports i eines necessaris per fer un còdex

El pergamí

Segons explica Plini (segle II aC), el faraó Ptolemeu V estava molt orgullós de la seva biblioteca d'Alexandria i temia que la de la ciutat grega de Pèrgam li passés al davant. Per impedir-ho, va decidir prohibir la venda de papir, amb la qual cosa no podrien fer més llibres i Alexandria continuaria sent la primera. Però Pèrgam, en veure's privada del papir, va decidir escriure damunt de pell i va inventar el pergamí, que s'obté de la pell d'un animal, preferentment d'ovella.

Com es feia?

Per convertir una pell d'animal en pergamí:

Es posava en remull en una barreja d'aigua i calç durant vuit dies.

S'afaitava la pell.

S'esbandia amb aigua clara i es col·locava, ben tensada, en un bastidor.

Es treia del bastidor i es rascava amb pedra tosca formant cercles perquè quedés fi.

Copistes

Els amanuenses o monjos copistes passaven la major part del temps copiant i il·luminant còdexs, fabricats amb pergamí, escrits amb plomes d'oca i tinta feta amb sutge.

Se'ls subministrava el pergamí en grans fulls i els tallaven en forma rectangular, els doblegaven verticalment i formaven bifolis, que posaven l'un dins de l'altre, formant quaderns que cosien per la part central.

El copista distribuïa el text i deixava els espais en blanc per a la decoració. Es dibuixaven dues línies verticals als marges laterals i es passava pel damunt la ruleta, que deixava marcats uns forats. S'unien amb un regle i es marcaven línies horitzontals amb una plumbagina, que servia de guia per escriure.

No tots els copistes eren homes. Guda, una monja alemanya (segle XII), va posar el seu retrat en una miniatura i hi escrigué: “Guda peccatrix mulier scripsit quae pinxit hunc librum” (“Guda, pecadora, va escriure i va pintar aquest llibre”).

Les eines del copista

A l'*scriptorium*, a més de les plomes d'au, s'hi feien servir altres instruments. Escriu-ne el nom:

Càlam, plumbagina, regla, tinter, raspador, ruleta, tinta, cecidis de roure, navalla per al càlam

L'il·luminador

Molts dels manuscrits medievals estan decorats. Els llibres medievals no tenien portada i acostumaven a començar amb una gran inicial, i els capítols i les subdivisions, amb majúscules similars menors. De vegades es feien prolongacions filagarsoses que s'animaven amb perfils de monjos, ocells, dracs, palmetes, animals o personatges.

Per elaborar una caplletra, primer es feia el dibuix —que normalment es copiava d'un altre que ja estava fet—, es passava a tinta, es daurava i es pintava.

Or en pols, coixí per tallar l'or, polonesa, ganivet per tallar l'or, pedra d'àgata, pa d'or

Crea el teu còdex medieval

Pots triar entre fer un **manuscrit**

o una **caplletra**.

Si vols fer un manuscrit....

Els fulls dels còdexs medievals eren de pergamí, és a dir, de pell d'animal tractada, i per això han durat tants anys. Dins la capsa n'hi ha un; agafa'l i toca'l. Què et sembla?

Com que el pergamí resulta molt car i difícil de trobar, t'hem preparat un paper que s'hi assembla: és blanc, transparent i bastant dur.

Pots fer dues coses: crear el teu escrit o copiar el que et donem.

- 1 Agafa el full en blanc que tens a la capsa, el regle i el llapis de plom.
- 2 Posa'l damunt la taula i dibuixa dues línies verticals, una a cada costat del full, deixant tres dits de marge.
- 3 Uneix els forats, deixant-ne un al mig, amb el llapis de plom. Ja tens feta la pauta.
- 4 Si vols fer una caplletra, deixa-hi l'espai necessari.
- 5 Prepara el tinter i agafa la ploma d'au.
- 6 Treu el full de l'abecedari i mira com es fan les lletres.
- 7 Ja pots començar a escriure.
- 8 Si t'equivoques, espera que estigui sec, rasca-ho amb el raspador i escriu al damunt.
- 9 Pots dibuixar la caplletra, resseguir-la amb tinta negra, daurar-la i pintar-la. Fes-ho en aquest ordre.

Si vols fer una caplletra

Una caplletra és una lletra molt gran decorada amb dibuixos, figures o fulles que es posava al començament d'un llibre, d'un capítol o d'un escrit. Si té or o plata, llavors es tracta d'un manuscrit il·luminat o il·lustrat. La il·luminació només es feia en còdexs molt especials, ja que era difícil de fer i costava molts diners.

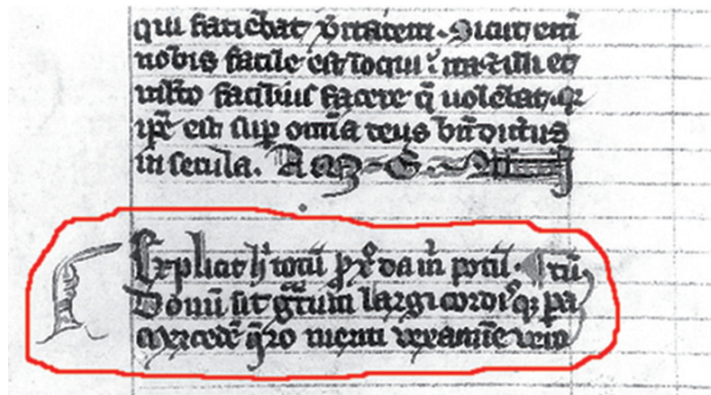
Mira les caplletres que et donem, trien una i llavors:

- 1 Amb el llapis de plom, calca-la.
- 2 Ressegueix el dibuix amb tinta negra.
- 3 Posa l'or on vulguis.
- 4 Pinta-la amb els colors que t'agradin.
- 5 Fes les filigranes de color blanc.

Ara ja la pots prendre a casa

Un còdex s'acabava amb un èxPLICIT (text breu posat al final d'un manuscrit), en el qual el copista anunciava l'alegria d'haver-lo acabat i el desig de beure un got de vi o de rebre una generosa paga per la feina feta.

Ara que tu també has acabat la feina, fes de copista i escriu el teu nom:

.....

ARXIU
HISTÒRIC
ARXIDIOCESÀ
D'TARRAGONA